

คุณค่าแห่งหลักคำสอนที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวประดับดิน The Value of the Doctrine that Appears in the Boon Khao Pradab Din Tradition

พระครูเกษมอาจารย์สุนทร (ศุภกิตติ์ ชนุชรัมย์), พระมหาฉัตรชัย ทันบาล,
วันชัย ชูศรีสุข, ภัฏชวพัชร สุขแสน,

Phrakrukasemjarasunthorn (Suppagit Chanutram), Phramaha Chatchai Tanbal,

Wanchai Chusrisuk, Patchavat Suksen

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตสุรินทร์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Surin Campus

ธงไชย สุขแสง

Thongchai Suksawaeng

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

Faculty of Humanities and Social Sciences, Surindra Rajabhat University

E-mail: Patchavat.suk@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของประเพณีบุญข้าวประดับดิน และเพื่อศึกษาคุณค่าแห่งหลักคำสอนที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวประดับดิน โดยศึกษาจากเอกสาร งานวิจัย บทความ และสื่อออนไลน์ที่เกี่ยวข้อง ผลจากการศึกษาพบว่า ประเพณีบุญข้าวประดับดินเป็นหนึ่งในฮีตสิบสอง คองสิบสี่ และเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอีสาน มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานตั้งแต่สมัยพุทธกาลที่เล่าสืบต่อกันมาในนิทานธรรมบทโดยปรารภถึงญาติของพระเจ้าพิมพิสารที่ตายไปแล้ว ได้ไปเกิดเป็นเปรตในนรกตลอดพุทธันดร จึงได้ทำบุญอุทิศไปให้ ซึ่งเป็นการทำบุญให้แก่ญาติที่ตายไปแล้ว ทำให้ทุกข์ทุเลาเบาบางไป ซึ่งบุญข้าวประดับดินนี้ได้แฝงไว้ซึ่งความกตัญญูตเวทีจนเกิดเป็นประเพณีที่ยอมรับและปฏิบัติร่วมกันในชุมชน ทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเป็นเอกลักษณ์สืบเนื่องต่อกันมาถึงปัจจุบัน

หลักคำสอนที่มีปรากฏในประเพณีบุญข้าวประดับดิน ได้แก่ 1) ทาน 2) ศีล 3) ภาวนา 4) ความกตัญญูตเวที 5) ปุพเพตปตติ และ 6) สามัคคีธรรม

คุณค่าที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวประดับดิน มีดังนี้ 1) คุณค่าด้านสังคม เกิดสังคมสันติสุข 2) คุณค่าด้านจิตใจ ทำให้มีความสุข 3) คุณค่าด้านความสามัคคีของชุมชน ชุมชนเกิดความสมัครสมานสามัคคีมีความรักใคร่ปรองดองกัน 4) คุณค่าด้านศาสนาและ

ได้รับบทความ: 17 เมษายน 2566; แก้ไขบทความ: 4 พฤษภาคม 2566; ตอรับตีพิมพ์: 9 พฤษภาคม 2566

Received: April 17, 2023; Revised: May 4, 2023; Accepted: May 9, 2023

วัฒนธรรม ทำให้อนุชนคนรุ่นหลังรักในประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของตนที่บรรพบุรุษได้สืบ
 สานมาและมีจิตคิดจะอนุรักษ์สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

คำสำคัญ: คุณค่า, หลักคำสอน, ประเพณี, บุญข้าวประดับดิน

Abstract

Boon Khao Phradap Din is one of the Hietsipsong Kongsippi and an important tradition of Isan people tracing back to the time of the Buddha told in Dhammapada tale mentioning the King Bimpisara's departed relatives that were born as hungry ghosts for long period between the two Buddha's times. The king made merits and dedicate his meritorious deed to his relatives, whose sufferings diminished because of merits dedicated. This practice is interleaved with gratefulness and later became Boon Khao Phradap Din accepted and practice in the community as a spiritual refuge and communal identity till present.

The doctrines that appear in the tradition of merit khao Pradabdin
 1) Tana 2) Sila 3) Pavana 4) Kataññukatavedi 5) Pubbapetabali and 6) Unanimity

The values that appear in the Boon Khao Pradub Din tradition are as follows: 1) Social values creating a peaceful society. 2) spiritual value Makes people happy. 3) The value of unity of the community. The community has unity and harmony. 4) Religious and cultural values. Make the younger generations love their good cultural traditions that their ancestors have inherited and have the mind to preserve and pass on from generation to generation.

Keywords: Values, Doctrine, Tradition, Bun Khao Pradabdin

1. บทนำ

ประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติกันมา เป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับทางพระพุทธศาสนาโดยส่วนใหญ่ชาวอีสานมีความเชื่อต่อหลักบุญกรรมของพุทธศาสนา มีความเชื่อในเรื่องบาปบุญคุณโทษ ดังนั้นวัฒนธรรมประเพณีที่ชาวอีสานปฏิบัติสืบกันมา ย่อมมีความสัมพันธ์กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและปฏิบัติกันสืบมาตั้งแต่บรรพบุรุษรุ่นปู่ย่าตายายมาจนถึงปัจจุบัน จนได้เรียกขานกันว่า ฮีตสิบสอง คองสิบสี่

คำว่า ฮีตสิบสอง มาจากคำสองคำ ได้แก่ ฮีต คือคำว่า จาริต ซึ่งหมายถึง ความประพฤติ ธรรมเนียม ประเพณี ความประพฤติที่ดี และ สิบสอง หมายถึง สิบสองเดือน ดังนั้นฮีตสิบสองจึงหมายถึงประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่าง ๆ

ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปีเป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวกับเรื่องผีและพิธีกรรมทางศาสนาเข้ากับพิธีกรรมทางพุทธศาสนา (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2552: 319) อีกนัยหนึ่ง ฮีตสิบสอง คือ จารีตประเพณีที่ประชาชนนำมาปฏิบัติประจำเดือน ทั้ง 12 เดือนในรอบปีเป็นประเพณีการทำบุญประจำเดือนที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนา การนับเดือนเป็นแบบจันทรคติ คือ เดือนอ้าย เดือนยี่ เดือนสาม เดือนสี่ เดือนห้า เดือนหก เดือนเจ็ด เดือนแปด เดือนเก้า เดือนสิบ เดือนสิบเอ็ด และเดือนสิบสอง ตามปกติเดือนอ้ายซึ่งเป็นเดือนแรกของปีจะเริ่มประมาณปลายเดือนธันวาคม ชาวอีสาน ถือว่าการประกอบพิธีกรรมตามฮีตสิบสองเป็นเรื่องสำคัญ เพราะว่าพิธีกรรม ดังกล่าวเกี่ยวเนื่องทั้งพุทธศาสนาและภูตผีวิญญาณ (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอำนาจเจริญ, 2565)

ประเพณีของชาวอีสานมีความหลากหลายและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวที่แตกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น ประเพณีส่วนใหญ่จะเกิดมาจากความเชื่อ ค่านิยม และสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และอิทธิพลของศาสนา ที่มีต่อคนในท้องถิ่น ประเพณีต่าง ๆ ถูกจัดขึ้นเพื่อให้เกิดขวัญกำลังใจในการประกอบอาชีพและเพื่อถ่ายทอดแนวความคิด ค่านิยมที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น การสู่ขวัญ การเลี้ยงผีปู่ตา ผีตาแฮก การแห่เทียนพรรษา การขอฝนจากแถน ชาวอีสานเชื่อในประเพณีฮีตสิบสองนี้เป็นอย่างมาก และมีการปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ในบางท้องถิ่นที่ปฏิบัติจนครบทั้ง 12 ฮีตหรือบางท้องถิ่นที่ปฏิบัติเป็นบางฮีต จึงถือได้ว่าสังคมไทยนั้นประกอบไปด้วยสมบัติทางภูมิปัญญาไม่ว่าจะเป็นเรื่องชีวิตของความเป็นอยู่ชาวบ้านในรอบหนึ่งปีที่มีพิธีกรรมทุกเดือนซึ่งได้แสดงออกถึงความเชื่อและความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคมหรือระหว่างคนกับธรรมชาติ และระหว่างคนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ดังกรณียานบุญประเพณีของชาวอีสานเป็นต้น จนไม่อาจประเมินค่าได้ ที่สามารถเห็นได้จนถึงปัจจุบันทั้งศิลปะและวัฒนธรรมต่าง ๆ พิธีกรรมทางศาสนาเพื่อความมั่นคงของชุมชนที่มีอยู่มากมาย ประเพณีก็เป็นหนึ่งในมรดกที่ให้เห็นและบ่งบอกได้ถึงเจริณูรุงเรื่องของชาวอีสานนี้ได้ ฮีตสิบสอง คองสิบสี่เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบันซึ่งเป็นวัฒนธรรมแสดงถึงความเป็นชาติเก่าแก่และเจริณูรุงเรื่องมานานเป็นเอกลักษณ์ของชาติและท้องถิ่นและมีส่วนช่วยให้ชาติดำรงความเป็นชาติของตนอยู่ตลอดไป อีกทั้งยังมีประเพณีที่ชาวอีสานปฏิบัติสืบทอดกันมาเป็นประจำมิได้ขาด คือ ประเพณีบุญข้าวประดับดิน

บุญข้าวประดับดิน กำหนดพิธีในวันแรม 14 ค่ำเดือน 9 ที่เรียกกันว่า “ข้าวประดับดิน” โดยการนำเอาห่อข้าว ขนมหวาน และหมากพลู บุหรี่ไปวางไว้บนพื้นดินตามที่ต่าง ๆ เป็นการทำบุญอุทิศให้แก่ญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว นอกจากนั้นเมื่อทำบุญดังกล่าวแล้วยังได้มีการเลี้ยงอาหารกันในระหว่างครอบครัวและแจกจ่ายไปตามญาติมิตรที่

เคารพนับถือทั้งหลาย ในวันนี้ชาวบ้านจะพากันเข้าวัดรักษาศีลฟังธรรมเทศนาอีกด้วย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553: 196)

บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า นักปราชญ์อีสานโบราณได้กล่าวไว้เป็นบทพญา พรรณนาถึงประเพณีการทำบุญในเดือนนี้ว่า

เดือนเก้ามาฮอดแล้ว บ้านป่าขาดอน เห็นนกเขางอยคอน ส่งเสียงหาซู้

เถิงฤดูเดือนเก้า อีสานเฮาท้องถิ่น เคยไดยินประดับดิน ทานฮอดทอดถวาย

พ้นจากการหยาบฮ้าย พากันอยู่เป็นสุข โปยกัยทุกซ่อย่าผ่านผายมาไกล

มีแต่สดใสนั่น คนจนแสนม่วน ต่างกะชวนพี่น้อง ลงไต้แต่งทาน (ประตูลี่อีสาน, 2565)

การทำบุญข้าวประดับดินก็เพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับญาติที่ตายไปแล้ว ชาวอีสานถือเป็นประเพณีที่จะต้องทำกันทุก ๆ ปีมิได้ขาดโดยได้กำหนดเอาวันแรม 14 ค่ำ เดือนเก้าเป็นเกณฑ์ หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนเก้าดับ” บางท้องถิ่นอาจจะเรียกว่า “บุญเดือนเก้ากลับ” ก็มี

พิธีกรรมในประเพณีบุญข้าวประดับดินนั้นสามารถโน้มน้าวให้ผู้เข้าร่วมพิธีรับเอาคุณค่าของหลักพุทธธรรมและกรอบศีลธรรมจรรยาไว้ในหมู่ชน พิธีกรรมจึงกลายเป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลในการปลูกฝังคุณค่าและแนวทางการประพฤติที่พึงประสงค์ พิธีกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องย้ำเตือนให้ตระหนักรู้เวลาและหน้าที่ของคนในวัฒนธรรมและนำวัฒนธรรมเข้าระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความกตัญญูทศเวทีให้แก่ชาวบ้านในชุมชนปฏิบัติต่อกันดุจญาติพี่น้องในลักษณะที่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมทางพุทธศาสนาและเป็นสิ่งผูกพันให้ชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคี แสดงถึงความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ผูกพันเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมจึงทำให้โดยพื้นฐานการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยส่วนใหญ่ดำเนินตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและความเจริญทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบันในประเพณีบุญข้าวประดับดินนอกจากจะเป็นกระบวนการที่เน้นย้ำตัวกรอบศีลธรรมจรรยาไว้ในหมู่ชน คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีบุญข้าวประดับดินสามารถปลูกฝัง บ่มเพาะและยังมีคุณค่าสำหรับเป็นแนวทางในการเชื่อมความประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้ ผู้วิจัยประสงค์ได้ตั้งประเด็นเอาหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนามาวิเคราะห์ให้เห็นว่าในประเพณีบุญข้าวประดับดินต้องการที่สื่อหรือจะสั่งสอนด้านคุณธรรม จริยธรรม อะไรบ้าง ที่จะเป็นแนวทางการปฏิบัติในการดำเนินชีวิตและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในสภาพสังคมปัจจุบันได้

ดังนั้น ผู้เขียนบทความจึงมีความสนใจวิเคราะห์คุณค่าที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวประดับดิน เพื่อบุรุษประเพณีและวัฒนธรรม ฮิตสิบสอง คองสิบสี่ ให้เป็นมรดกของชาติสืบทอดต่อไป

2. ความเป็นมาของประเพณีบุญข้าวประดับดิน

การทำบุญข้าวประดับดิน เป็นประเพณีหนึ่งในฮีตสิบสอง นิยมทำกันในวันแรม 14 ค่ำ เดือนเก้า หรือที่เรียกว่า บุญเดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน เป็นบุญที่ทำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ เปรต (ชาวอีสานบางถิ่นเรียก ผต) หรือญาติมิตรที่ตายไปแล้ว ข้าวประดับดิน ได้แก่ ข้าวและอาหารคาวหวาน พร้อมหมากพลู บุหรี่ที่ห่อด้วยใบตอง กล้วย นำไปวางไว้ตาม ใต้ต้นไม้ แว่นไว้ตามกิ่งไม้ ตามบริเวณกำแพงวัดบ้าง (คนอีสานโบราณเรียกกำแพงวัดว่า ต้ายวัด) หรือวางไว้ตามพื้นดิน เรียกว่า "ห่อข้าวน้อย" พร้อมกับเชิญวิญญาณของญาติมิตร นำภัตตาหารไปถวายแด่พระภิกษุ สามเณร แล้วอุทิศส่วนกุศลแก่ผู้ตาย โดยหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) ไปให้ด้วย (ฮีตที่ 9 บุญข้าวประดับดิน, 2565)

บุญนี้มีความสำคัญต่อชาวอีสานมากเพราะชาวอีสานจะมีความเชื่อเดิมเกี่ยวกับผีมาตั้งแต่โบราณกาลและฝังรากลึกจนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับวิถีชีวิตของชาวอีสาน บุญประเพณีนี้จึงได้รับการปฏิบัติสืบทอดมาไม่ขาดระยะ ชาวอีสานจะมีความเชื่อเกี่ยวกับฮีตนี้คล้าย ๆ กับฮีตที่ 10 คือบุญข้าวสากที่จะต้องส่งส่วยให้ผิอากและผิบรรพบุรุษ เพื่อให้ผิดังกล่าวช่วยดลบันดาลให้ชีวิตความเป็นอยู่ ทรัพย์สินของ ข้าวปลาอาหารอุดมสมบูรณ์ไม่มีภัยร้ายใด ๆ มาเยือน

มีเรื่องเล่าว่า ญาติของพระเจ้าพิมพิสารได้ยกยอกเงินวัด ของสงฆ์ต่าง ๆ ไปเป็นของตนเอง ในสมัยพระกัสสปะพุทธเจ้า พวกอดีตญาติของพระเจ้าพิมพิสารเหล่านั้น ครั้นตายไปแล้วได้ไปเกิดเป็นเปรตในนรกตลอดพุทธันดร เมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแด่พระสมณโคดมพุทธเจ้าในภพที่ปัจจุบัน ก็ไม่ได้กรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้แก่พวกญาติเหล่านั้น พอตกกลางคืนพวกเปรตญาติของพระเจ้าพิมพิสารเหล่านั้น ได้มาส่งเสียงร้องอันโหยหวนและแสดงรูปร่างน่ากลัวให้แก่พระเจ้าพิมพิสารได้ยินและเห็น พอเช้าวันรุ่งขึ้นได้เสด็จไปถามพระพุทธรเจ้า พระพุทธรองค์ทรงเล่าเรื่องราวที่เป็นมูลเหตุให้พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงทราบ พระเจ้าพิมพิสารได้ทำบุญถวายทานอีก แล้วทรงอุทิศส่วนกุศลไปให้ พวกญาติที่ตายไปแล้วได้รับส่วนกุศล แล้วได้มาแสดงตนให้พระเจ้าพิมพิสารเห็นและทราบว่า ทุกข์ที่พวกญาติได้รับนั้นทุเลาเบาบางลงแล้ว เพราะการอุทิศส่วนกุศลของพระองค์ ชาวอีสานจึงถือเอามูลเหตุนี้ทำบุญข้าวประดับดิน ติดต่อกันมา

บุญข้าวประดับดินมีขั้นตอนหลัก ๆ 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ก่อนวันบุญจะมีการเตรียมงาน และบางกิจกรรมที่เป็นส่วนหนึ่งของงานก็เริ่มทำในวันนี้สำหรับสิ่งที่ต้องจัดเตรียมก่อนวันนั้น คือ พอถึงวันแรม 13 ค่ำ เดือนเก้า ชาวบ้านเตรียมอาหาร มีทั้งคาวหวาน ได้แก่ เนื้อ ปลา ผัก ผักสด ไข่ ข้าวต้ม ขนม น้ำอ้อย น้ำตาล ผลไม้ เป็นต้น และหมากพลู บุหรี่ไว้ให้พร้อม เพื่อจัดทำเลี้ยงกันในครอบครัวบ้าง และทำบุญถวายพระภิกษุสามเณรบ้าง ส่วนสำหรับอุทิศให้ญาติที่ตาย ใช้ห่อด้วยใบตองกล้วย อาหารคาวหวานหนึ่ง อาหารหวานห่อหนึ่ง และหมากพลูบุหรี่ยห่อหนึ่ง เย็บหุ้มปลาย แต่บางคน

ใส่ใบตองที่เย็บเป็นกระทงก็มี หรือหากไม่แยกกัน อาจเอาอาหารทั้งคาวหวาน หมากพลู บุหรี่ ใส่ในห่อหรือกระทงเดียวกันก็ได้ สิ่งของเหล่านี้ จะมากน้อยก็แล้วแต่ศรัทธา การเตรียมองค์ประกอบต่าง ๆ ของบุญเพื่อให้กิจกรรมในวันบุญมีความสมบูรณ์และเรียบร้อยที่สุด

ขั้นตอนที่ 2 วันบุญ ในวันแรม 14 ค่ำ เดือนเก้า ตอนเช้ามีด คือ เวลาประมาณ 4 ถึง 6 นาฬิกาชาวบ้านก็นำอาหาร หมากพลู บุหรี่ที่ห่อใส่กระทงแล้วไปวางไว้ตามพื้นดิน วางแจกวางตามบริเวณโบสถ์ ต้นโพธิ์ ศาลา ตามกิ่งไม้หรือต้นไม้ใหญ่ ๆ ต่อมาประมาณ 07.00 นาฬิกา ก็จะเตรียมของที่เตรียมไว้อีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นข้าวปลาอาหารและดอกไม้ ธูป เทียน ปัจจัย แล้วนำสิ่งของที่เตรียมไว้มายังสถานที่ประกอบพิธี นำอาหารที่เตรียมมาจัดสำหรับถวายพระภิกษุ

ขั้นตอนที่ 3 พิธีทางสงฆ์ เมื่อถึงเวลาทุกอย่างพร้อมแล้ว พระสงฆ์มาที่ศาลา โรงธรรมก็จะเริ่มพิธีสงฆ์ คือ 1) สวดมนต์ 2) ขาวบ้านตักบาตร 3) ถวายภัตตาหาร 4) พระสงฆ์เจริญพร 5) พระสงฆ์ฉันภัตตาหารที่ชาวบ้านถวาย

หลังจากพระภิกษุฉันภัตตาหารเสร็จเรียบร้อยแล้ว อาหารที่เหลือจากการทำบุญ จะแจกจ่ายให้กับผู้ที่มาร่วมทำบุญรับประทานต่อ เมื่อพิธีดังกล่าวเสร็จแล้วก็ถือว่าเป็นอันเสร็จพิธีสงฆ์ พอเสร็จพิธีสงฆ์แล้วชาวบ้านก็นำอาหาร หมากพลู บุหรี่ที่ห่อใส่กระทงแล้วไปวางไว้ตามพื้นดิน วางแจกวางตามบริเวณโบสถ์ ต้นโพธิ์ ศาลา ตามกิ่งไม้หรือต้นไม้ใหญ่ ๆ ในบริเวณวัด พร้อมกับจุดเทียนไว้และบอกกล่าวแก่เปรตให้มารับเอาสิ่งของและผลบุญด้วย บางหมู่บ้านจะเอาอาหารที่อุทิศให้แก่ผู้ตายหลังทำพิธีแล้วก็ฝังไว้ในดินก็มี

บุญข้าวประดับดินนี้ ทำให้ชาวไทยอีสานรู้จักหลักพุทธธรรมและสามารถนำหลักพุทธธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันให้เกิดประโยชน์สืบไป นอกจากนี้ชาวอีสานยังได้รักษาศีลอุโบสถ และเจริญภาวนา เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาอีกด้วย

3. หลักคำสอนที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวประดับดิน

ชาวพุทธมีความเชื่อเรื่องการทำบุญข้าวประดับดิน มีความเชื่อในเรื่องการทำบุญตามประเพณีฮีตสิบสองของชาวอีสานโดยทั่วไป และมีความเชื่อเรื่องของการบำเพ็ญทาน ศีล ภาวนา ความกตัญญู ความศรัทธา ความไม่ประมาท ความสามัคคี จึงทำให้หลักพุทธธรรมปรากฏขึ้นในประเพณีบุญข้าวประดับดิน อันเป็นประเพณีอันดีงามของชาวอีสานซึ่งสืบสานกันมาตั้งแต่ครั้ง บรรพบุรุษและหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวประดับดิน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ทาน คือ คำว่า ทาน เป็นกิริยาศัพท์ แปลว่าให้ เป็นนามศัพท์ แปลว่าของที่ให้ กิริยาที่ไม่เคียดแค้นกลับมา กล่าวโดยสามัญแห่งโวหารว่า ทาน ในทานนั้น มีพรรณนาไว้โดยนิพพานะว่า ทิยติ เอเตนาติ ทาน. พัสตูนัน ๆ มีข้าวน้ำเป็นต้น อันบุคคลทั้งหลายย่อมให้ด้วยธรรมชาตินี้เป็นเหตุ เพราะเหตุนี้ ธรรมชาตินั้นจึงชื่อว่าทาน ธรรมชาตินี้เป็นเหตุให้ซึ่ง

วัตถุนั้นแห่งบุคคลผู้ให้บริจาค เจตนามีไทยธรรมทานวัตถุเป็นสหาย ชื่อว่าทาน (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, 2539: 186) การเสียสละทรัพย์ สิ่งของ เงินทอง ตลอดจนกำลังกาย สติปัญญา ความรู้ความสามารถ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยส่วนรวม รวมถึงการละกิเลส โลภะ โทสะ โมหะ ออกจากจิตใจ จนถึงการสละชีวิตอันเป็นสิ่งมีค่าที่สุดเพื่อการปฏิบัติธรรม

2. ศีล คือ การรักษาศีลจักเป็นบุญเป็นการฝึกฝนที่จะลด ละ เลิกความชั่วไม่ไปเบียดเบียนใครมุ่งที่จะทำความดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่นเป็นการหล่อเลี้ยงบ่มเพาะให้เกิดความดีงาม และพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่ให้เกิดต่ำซึ่งคำว่า “ศีล” มีสาระสำคัญอยู่ที่เจตนาหรือความประสงค์ที่จะเว้นซึ่งเรียกว่า วิริยะ คือ การเว้นจากทุจริต, การเว้นจากกรรมชั่ว ศีลเป็นหลักธรรมหรือข้อปฏิบัติ เพื่อการจัดระเบียบสังคม มี 5 ประการด้วยกันคือ 1) เว้นจากการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต การเข้าไปเบียดเบียน ทั้งทางตรงและทางอ้อม การเคารพและให้เกียรติสัตว์เหล่าอื่นรักตน เหมือนกัน เพราะฉะนั้น ผู้รักตนจึงไม่ควรเบียดเบียนผู้อื่น 2) การงดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้ การเคารพในทรัพย์สิน และสิทธิทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมของคนอื่น ไม่เข้าไปแย่งชิง ฉกฉวยผลประโยชน์ 3) การงดเว้นจากการประพฤติดินกาม เคารพในสิทธิคู่ครองของผู้อื่น 4) การงดเว้นจากการพูดเท็จ 5) การงดเว้นจากการดื่มสุรา และเมรัยอันเป็นที่ตั้งแห่งความประมาท การดื่มสุราเมรัย และสิ่งเสพติดอื่น ๆ นั้น จะเป็นที่มาของการขาดสติ ทำให้เสียทรัพย์ เกิดโรค เสียชื่อเสียง ไม่รู้จักอาย และทอนกำลังสติปัญญาของตัวเองแล้ว ยังเป็นที่มาของการทะเลาะวิวาทด้วย (ณรงค์ เลี้ยงประชา, 2538: 118-119)

3. ภาวนา คือภาวนาคือ การทำให้มีขึ้นเป็นขึ้น การทำให้เกิดขึ้น การเจริญ การบำเพ็ญ การพัฒนาการเจริญภาวนาคือความดีที่ทำการด้วยการอบรมจิตให้สุขสงบมีคุณธรรม เช่นเมตตา กรุณา (จิตภาวนา) และฝึกอบรมเจริญปัญญาให้รู้เท่าทันเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง (ปัญญาภาวนา) ภาวนามัยนี้เป็นการสร้างบุญในด้านยกระดับจิตให้สูงขึ้นเจริญองกามขึ้นด้วยคุณธรรมเมื่อว่าโดยความมุ่งหมายของการภาวนานั้นจะมุ่งบำเพ็ญพัฒนาเพื่อให้ได้ผลแก่ผู้ปฏิบัติอยู่ 4 ประการด้วยกันคือ

1) กายภาวนา คือ การฝึกปฏิบัติกายคืออินทรีย์ทั้ง 5 ให้เป็นไปในทางกุศลที่ดีทำให้กุศลธรรมงอกงามมิให้เกิดโทษ

2) สีลภาวนา คือ การประพฤติพัฒนาตนเองให้อยู่ในศีลธรรมระเบียบวินัย ไม่ก่อความเบียดเบียนต่อตนเองและผู้อื่นทั้งยังมีความเกื้อกูลต่อผู้อื่น

3) จิตตภาวนา คือ การพัฒนาจิตให้เจริญด้วยคุณธรรมทั้งปวงเป็นการฝึกอบรมจิตใจให้เจริญองกามด้วยคุณธรรมมีความเข้มแข็งมั่นคงเบิกบานสงบสุขผ่องใสพร้อมด้วยความเพียร สติและสมาธิ

4) ปัญญาภาวนา คือ การเจริญปัญญาให้รู้แจ้ง เท่าทันในสภาวะความเปลี่ยนแปลงของสิ่งต่าง ๆ ในชีวิตสามารถทำจิตใจให้เป็นอิสระทำตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสและ

ปลอดพ้นจากความทุกข์แก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นได้ด้วยปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551: 286-287)

4. ความกตัญญูกตเวที คือ ผู้รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน, ผู้รู้จักคุณค่าแห่งการกระทำดีของผู้อื่น และแสดงออกเพื่อบูชาความดีนั้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2546) การรู้สึกสำนึกในคุณ ด้วยแสดงความเคารพ นบถื้อ เชื้อฟัง และช่วยเหลือในกิจการงานต่าง ๆ การกระทำเช่นนี้ ย่อมนำมาซึ่งความสุข ความเจริญ และเป็นสิริมงคลแก่ชีวิตและหน้าที่การงาน ความกตัญญูเป็นเครื่องหมายของคนดี การที่เยาวชนไทยได้รับการปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีในเรื่องของความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณถือเป็นเรื่องที่ดี เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคม การเลี้ยงดูของครอบครัวเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยอบรมและส่งเสริมพฤติกรรมของเยาวชนให้มีคุณลักษณะของการเป็นคนมีความกตัญญู ความตระหนักรู้ในคุณของบุคคล สัตว์ และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อตนเองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม ความกตัญญูมีบทบาทสำคัญในสังคม โดยขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูเอาไว้เกือบทุกเรื่อง ส่งผลทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมเกิดความมั่นคงซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์ในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

5. ปุพพเปตพลี เป็นหลักธรรมหนึ่งที่มีอยู่ในหลักพลี 5 ประการอันประกอบไปด้วย

- 1) ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ 2) อติพลี ต้อนรับแขก 3) ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย 4) ราชพลีถวายเป็นของหลวง หรือบำรุงราชการ เช่น เสียภาษีอากร 5) เทวตาพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2551: 264)

ในหลักปุพพเปตพลีนี้ การอุทิศส่วนกุศลที่พุทธศาสนิกชนได้ทำไปให้ญาติทั้งหลายตลอดถึงญาติผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งการทำในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความกตัญญูกตเวที ความเมตตากรุณาความเคารพรักที่ตนมีต่อท่านผู้จากไป จึงกล่าวได้ว่าความกตัญญูเป็นบ่อเกิดแห่งเกียรติยศ ความมีเกียรติเป็นเหตุให้บุคคลได้ประสบความเจริญ ความเป็นผู้นำรักใคร่นบถื้อ บุคคลใดเป็นผู้ไม่ประทุษร้ายต่อมิตร อีกทั้งตั้งความกตัญญูเป็นเบื้องหน้าระลึกถึงคุณของผู้มีคุณ ไม่ลืมไม่ลบหลู่บุญคุณท่าน ปราศจากความคิดร้ายต่อผู้มีพระคุณ เมื่อเข้าหาสมาคมกับคนกลุ่มใด ก็มีแต่คนคอยชื่นชมยินดี เมื่อจากถิ่นฐานบ้านเรือนไปอยู่ในต่างถิ่นที่ใด ๆ ก็ไม่อดอยาก ประกอบไปด้วยเกียรติศัพทอันงาม นี่คือมงคลจากความกตัญญู พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญความกตัญญูของบุคคลว่า เป็นมงคลสูงสุด เพราะเป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติได้บรรลุถึงความเจริญด้วยลาภ ยศ สรรเสริญสุขนั่นเอง

6. สามัคคีธรรม คือความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกัน (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2554) หมายความว่า การที่ทุกคนมีความพร้อมกาย พร้อมใจ และพร้อมความคิด เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีจุดมุ่งหมายที่จะปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ ความสามัคคีนี้เป็นคุณธรรมพื้นฐานที่ทุกคนในสังคมต่างยอมรับว่า เป็นเรื่องสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการอยู่ร่วมกัน

จากหลักพุทธธรรมในบุญข้าวประดับดินนั้น จะมี ทาน ศีล ภาวนา ความกตัญญู หลักของพุทฺธเปตฺตพลี และหลักของความสามัคคี ซึ่งหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาจึงครอบคลุมตั้งแต่เรื่องพื้นฐานในการดำเนินชีวิตจนกระทั่งถึงเรื่องสูงสุดที่เป็นจุดหมายของพุทธศาสนาคือนิพพาน พุทธธรรมทุกเรื่องล้วนแต่มีคุณค่าต่อชีวิตและสังคมทั้งสิ้น เช่น ทำให้เกิดความสุขความเจริญแก่ผู้ปฏิบัติ เกิดความสงบเรียบร้อยแก่สังคม หลักพุทธธรรมเป็นสิ่งที่สามารถเข้าถึงบุคคลได้ทุกคนไม่ได้แบ่งเป็นเชื้อชาติหรือวรรณะแต่ขึ้นอยู่กับบุคคลคนนั้นจะนำเอาหลักพุทธธรรมไปใช้อย่างไรให้เกิดผลหรือประโยชน์ได้มากที่สุด พิธีกรรมในประเพณีบุญข้าวประดับดินจัดขึ้นนั้น สามารถโน้มน้าวให้ผู้เข้าร่วมพิธีรับเอาคุณค่าของหลักพุทธธรรมและกรอบศีลธรรมจรรยาไว้ในหมู่ชน พิธีกรรมจึงกลายเป็นกรรมวิธีในทางวัฒนธรรมที่มีผลในการปลูกฝังคุณค่าและแนวทางความประพฤติที่พึงประสงค์ พิธีกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องย้ำเตือนให้ตระหนักรู้เวลาและหน้าที่ของคนในวัฒนธรรมและนำวัฒนธรรมเข้าระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความกตัญญูทวาทิตีให้แก่ชาวบ้านในชุมชนปฏิบัติต่อกันดุจญาติพี่น้องในลักษณะที่สอดคล้องกับหลักศีลธรรมทางพุทธศาสนาและเป็นสิ่งผูกพันให้ชุมชนเกิดความรัก ความสามัคคี แสดงถึงความเป็นปึกแผ่นทางสังคม ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตที่ผูกพันเชื่อมโยงกับความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมจึงทำให้โดยพื้นฐานการดำเนินชีวิตของคนในสังคมไทยส่วนใหญ่ดำเนินตามหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและความเจริญทางด้านวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษจนถึงปัจจุบัน ในประเพณีบุญข้าวประดับดินนอกจากจะเป็นกระบวนการที่เน้นย้ำตัวกรอบศีลธรรมจรรยาไว้ในหมู่ชน คุณค่าของหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในประเพณีบุญข้าวประดับดินสามารถปลูกฝัง บ่มเพาะและยังมีคุณค่าสำหรับเป็นแนวทางในการความประพฤติปฏิบัติให้อยู่ในกรอบความดีงามได้

4. คุณค่าที่ปรากฏในบุญข้าวประดับดิน

คุณค่าแห่งหลักพุทธธรรมในบุญข้าวประดับดิน เป็นประเพณีในฮีตสิบสองคองสิบสี่ ซึ่งมีความสำคัญต่อประเพณีทางสังคมอีสานเป็นอย่างมาก ตลอดจนวิถีชีวิตของชาวอีสานตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย ดังนั้นจึงมีความเชื่อมโยงส่งผลถึงข้อปฏิบัติในวิถีชีวิตของคนชาวอีสานทั้งด้านพิธีกรรมและประเพณี ถือเป็นประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาโดยตรง ฉะนั้นประเพณีบุญข้าวประดับดินจึงมีคุณค่าหลากหลายด้านในการดำเนินชีวิตของชาวอีสาน ดังนี้

1. ด้านสังคม

หลักพุทธธรรมในบุญข้าวประดับดินนอกจากจะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจแล้ว อิทธิพลของหลักพุทธธรรมในบุญข้าวประดับดินยังส่งผลให้คนอีสานได้ตระหนักถึงพระคุณของบรรพบุรุษที่ได้มีความเพียรพยายามสร้างวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามรักษาสืบทอดมา

อย่างยาวนานจนถึงปัจจุบัน การแสดงออกของลูกหลานในวันประเพณีดังกล่าวนั้น ทำให้ครอบครัวหรือเครือญาติ ได้รู้จักคุณค่าของกันและกัน และสร้างครอบครัวให้มีความสุข เมื่อครอบครัวมีความสุข ย่อมส่งผลให้สังคมส่วนรวมมีความสุขไปด้วย

2. ด้านจิตใจ

ในด้านของจิตใจนั้น การทำบุญข้าวประดับดินที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งแนวปฏิบัติและบอกกล่าวจากผู้เฒ่าผู้แก่ที่ทำพิธีกรรม เมื่อชาวบ้านทำบุญแล้วย่อมมีความสุขใจเกิดขึ้น เพราะการทำบุญนั้นจะต้องถึงพร้อม 3 ขณะ คือ ตั้งแต่คิด ขณะทำ และหลังจากทำ ซึ่งใจต้องผ่องใส อิ่มอกอิ่มใจสดชื่น เรียกว่าถึงพร้อม 3 ขณะบุญชนิดนี้จึงจะมีกำลังในการส่งผล โดยบุญเริ่มส่งผลตั้งแต่คิดจนถึงทุกครั้งที่จะระลึกได้พร้อมกับความสุขใจอิ่มใจผ่องใส อย่างใดอย่างหนึ่งบุญแม้เพียงครั้งเดียวเมื่อถึงพร้อม 3 ขณะบุญนั้นจะให้ผลไม่มีที่สิ้นสุด ทุกครั้งที่ระลึกถึงบุญได้พร้อมกับความรู้สึกสุขใจ นั้นแสดงว่าบุญให้ผลแล้วความสุขใจเป็นผลจากการทำบุญ เป็นบุญที่เกิดจากใจบุญที่เกิดทางใจส่งผลให้กายกระปรี้กระเปร่า ความกระปรี้กระเปร่าเกิดจากความสุขใจ เมื่อมีความสุขใจสุขกาย จิตใจย่อมปลอดโปร่ง คิดทำการงานสิ่งใดย่อมสะดวกสบายไม่ติดขัด หน้าที่า ย่อมแจ่มใสความสุขใจทำให้เกิดความเบา เป็นความเบาของกายใจความเบาทำให้เกิดความรู้สึกลอยลางทำความดี เมื่อมีความคิดที่ดี การแสดงออก กิริยาอาการต่าง ๆ การพูดจาที่ดีไปด้วย เมื่อมีผู้พบเห็นได้พูดคุยก็พลอยได้รับบุญไปด้วย เพราะในกระบวนการทำบุญข้าวประดับดินนั้นเป็นการทำบุญที่ครบองค์ของการทำบุญชาวบ้านจึงมีความสุขใจเป็นอย่างมาก การทำบุญนั้นย่อมมีความอิ่มเอิบใจ เพราะบุญที่เกิดจากการให้ทานในประเพณีบุญข้าวประดับดินนี้ย่อมเกิดจากการที่ชาวบ้านทุกคนมีความตั้งใจที่จะทำบุญด้วยของที่ประณีต เพื่อที่จะได้บุญมาก จึงทำให้เกิดความสุขและอิ่มเอมใจนั่นเอง

3. ด้านความสามัคคีของชุมชน

ประเพณีบุญข้าวประดับดินชาวอีสานเป็นส่วนหนึ่งที่สร้างความสามัคคี และรักษาความแนบแน่นของชาวอีสานเอาไว้ และชาวอีสานพอถึงวันสำคัญชาวบ้านก็จะช่วยกันทำบุญแบบเรียบง่าย จึงไม่มีการประชุมให้ยุ่งยาก แต่ในยุคปัจจุบันมีผู้คนมากขึ้น ความคิดของกลุ่มคนก็ย่อมมีความแตกต่างออกไปเป็นธรรมดาการทำกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนก็เริ่มมีข้อขัดแย้ง มีการแสดงความคิดเห็นในแง่มุมต่าง ๆ และมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง ทำให้ชาวบ้านต้องมีกฎกติการ่วมกัน และมีการประชุมปรึกษาหารือเพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน สำหรับการทำบุญประเพณีต่าง ๆ เพื่อให้ชุมชนเป็นระเบียบเรียบร้อยและง่ายต่อการปกครอง โดยยึดเอาขนบธรรมเนียมประเพณีเข้ามาช่วยน้อมนำและรวมจิตใจของชุมชนให้รักพวกพ้อง ให้ความร่วมมือ รู้จักช่วยเหลือชุมชนตามความสามารถที่ตนเองมีความถนัด และสละเวลามาร่วมกิจกรรม ทำให้ประชาชนมีความร่วมมือและสร้างความสามัคคีทั้ง

ในชุมชนและหมู่บ้าน มีการรวมญาติมิตร เพื่อนพ้องทุกคนที่เกี่ยวข้องทุกคน ร่วมมือร่วมใจกัน จนทำให้งานทุกอย่างที่ทำให้ประสบความสำเร็จและนำไปสู่ชุมชนที่มีความเข้มแข็งต่อไป

4. ด้านศาสนาและวัฒนธรรม

ในบุญข้าวประดับดินนั้นสำหรับผู้ที่ได้รับประโยชน์ ก็คือผู้ที่กระทำความผิดนั่นเอง สังคมหน่วยอื่นก็ได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมนี้ด้วย โดยเฉพาะเหล่าภิกษุในพระพุทธศาสนา อันเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท 4 จำพวกก็ได้รับประโยชน์ ในฐานะผู้รับไทยธรรม จำพวกข้าวและน้ำ ปัจจัยสี่ที่เหล่าทายก ทายิกาทั้งหลาย นำมาถวายเพื่อมุ่งทำการอนุเคราะห์ให้แก่หมู่ญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นภิกษุจึงนับเป็นส่วนหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนี้โดยเฉพาะ ด้วยเหตุว่าโดยฐานที่สังคมมีอุดมคติเชื่อกันว่าเหล่าภิกษุทั้งหลาย เป็นผู้มีความบริสุทธิ์สำหรับรับของไทยทานต่าง ๆ อันเป็นปัจจัยให้ผู้ล่วงลับไป ได้รับประโยชน์เมื่อได้ทำการอนุโมทนาบุญนั้น ๆ เมื่อเหล่าภิกษุได้รับการอุปถัมภ์ด้วยไทยทานทั้งหลาย ผลที่ตามมาคือท่านจะมีพลังกายในการปฏิบัติตน ตามหลักของพระพุทธศาสนาและมีพลังกายพล้งใจ ที่จะกระทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาตลอดจนถึงสังคม ในด้านต่าง ๆ เช่น การแสดงธรรม บำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ต่าง ๆ แก่สังคมได้ รวมทั้งมีการอนุรักษประเพณีบุญข้าวประดับดิน ให้เป็นมรดกของชาติสืบต่อไป

5. สรุป

ประเพณีบุญข้าวประดับดินเป็นหนึ่งใน ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ และเป็นประเพณีที่สำคัญของชาวอีสาน มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานตั้งแต่สมัยพุทธกาลที่เล่าสืบต่อกันมา โดยปรารถนาถึงญาติของพระเจ้าพิมพิสารที่ตายไปแล้ว ได้ไปเกิดเป็นเปรตในนรกตลอดพุทธันดร จึงได้ทำบุญอุทิศไปให้ ซึ่งเป็นการทำบุญให้แก่ญาติที่ตายไปแล้ว ทำให้ทุกข์ทูลุเบาบางไป ซึ่งบุญข้าวประดับดินนี้ได้แฝงไว้ซึ่งความกตัญญูตว่ที่จนเกิดเป็นประเพณีที่ยอมรับและปฏิบัติร่วมกันในชุมชน ทั้งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีความเป็นเอกลักษณ์สืบเนื่องต่อกันมาถึงปัจจุบัน

หลักคำสอนที่มีปรากฏในประเพณีบุญข้าวประดับดิน ได้แก่ 1) ทาน มีการเสียสละทรัพย์ สิ่งของ เงินทอง ตลอดจนกำลังกาย สติปัญญา ความรู้ความสามารถ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่ผู้อื่นโดยส่วนรวม 2) ศีล เป็นการรักษาศีลจกเป็นบุญเป็นการฝึกฝนที่จะลดละ เลิกความชั่วไม่ไปเบียดเบียนใครมุ่งที่จะทำความดีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้อื่นเป็นการหล่อเลี้ยง บ่มเพาะให้เกิดความดีงาม และพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่ให้เกิดทุกข์ 3) ภาวนา เป็นการอบรมจิตใจ ในการละกิเลส ตั้งแต่ขั้นหยาบไป จนถึงกิเลสอย่างละเอียด 4) ความกตัญญูตว่ที่ รู้อุปการะที่เขาทำแล้วและตอบแทน ผู้รู้จักคุณค่าแห่งการกระทำดีของผู้อื่น และแสดงออกเพื่อบูชาความดีนั้น การรู้สึกสำนึกในคุณ ด้วยแสดงความเคารพ นบถื้อ เชื้อฟัง และช่วยเหลือในกิจการงานต่าง ๆ 5) ปุพเพตปตลี การอุทิศส่วนกุศลที่พุทธศาสนิกชน ได้ทำไปให้ญาติ

ทั้งหลายตลอดถึงญาติผู้ล่วงลับไปแล้วซึ่งการทำในลักษณะนี้แสดงให้เห็นถึงความกตัญญู กตเวที ความเมตตากรุณาความเคารพรักที่ตนมีต่อท่านผู้จากไป 6) สามัคคีธรรม ความพร้อมเพรียงกัน ความปรองดองกัน การที่ทุกคนมีความพร้อมกาย พร้อมใจ และพร้อม ความคิด เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน มีจุดมุ่งหมายที่จะปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ

คุณค่าที่ปรากฏในประเพณีบุญข้าวประดับดิน มีดังนี้ 1) คุณค่าด้านสังคม เกิดสังคมสันติสุข 2) คุณค่าด้านจิตใจ ทำให้มีความสุข 3) คุณค่าด้านความสามัคคีของชุมชน ชุมชนเกิดความสามัคคีมีความรักใคร่ปรองดองกัน 4) คุณค่าด้านศาสนาและ วัฒนธรรม ทำให้อนุชนคนรุ่นหลังรักในประเพณีวัฒนธรรมอันดีงามของตนที่บรรพบุรุษได้สืบ สานมาและมีจิตคิดจะอนุรักษ์สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

เอกสารอ้างอิง

- ณรงค์ เสียงประชา. (2538). **มนุษย์กับสังคม**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอ เดียนสโตร์.
- ประตุสู่อีสาน. (2565). **ผญาอีสาน “อีตลิบสอง”**. เข้าถึงได้จาก <https://shorturl.asia/t2ysm> (สืบค้นเมื่อ 17 มีนาคม 66).
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. (2554). **สามัคคี**. เข้าถึงได้จาก <https://dictionary.orst.go.th/> (สืบค้นเมื่อ 17 มีนาคม 66).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 12 พ.ศ. 2546. เข้าถึงได้จาก http://84000.org/tipitaka/dic/d_item.php?i=29 (สืบค้นเมื่อ 17 มีนาคม 66).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). **พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). **เทศกาลและพิธีกรรมพระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2552). **พุทธศาสนาในปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2539). **สารานุกรมพระพุทธศาสนา**. สุขเขาน์ พลอยชุม รวบรวม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอำนาจเจริญ. **ประเพณีอีตลิบสอง**. เข้าถึงได้จาก <https://shorturl.asia/CFr2O> (สืบค้นเมื่อ 17 มีนาคม 66).
- อีตที่เก่า บุญข้าวประดับดิน. (2565). เข้าถึงได้จาก <https://shorturl.asia/d51p9> (สืบค้นเมื่อ 17 มีนาคม 66).